

Giganci Nauki

<https://gigancinauki.pl/gn/biogramy/83323,Mergentaler-Jan.html>
2023-12-04, 06:38

Mergentaler Jan

MERGENTALER Jan (27 V 1901, Podpińsk k. Pińska na Polesiu – 22 XII 1995, Wrocław), astronom, heliofizyk. Syn Czesława, urzędnika bankowego, i Pauliny Osmołowskiej.

Uczęszczał do Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie, które ukończył maturą w 1921. W latach 1921–27 studiował astronomię na UW. W 1927 opublikował w „Okólniku Obserwatorium Astronomicznego w Warszawie” swoją pierwszą pracę, która dotyczyła orbity komety Wolfa. 15 VII 1927 na zaproszenie T. Banachiewicza objął stanowisko mł. asystenta w Obserwatorium Astronomicznym UJ i obserwatora w stacji astronomicznej na górze Lubomir (zwanej do 1922 i później potocznie Łysiną) w Beskidzie Myślenickim, gdzie przebywał do 1934. 7 XII 1932 obronił pracę doktorską. 1 I 1935 objął posadę w Obserwatorium Astronomicznym Uniw. Jana Kazimierza we Lwowie, kierowanym przez E. Rybkę. W tymże roku odbył staż w Lejdzie u Ejnara Herzsprunga. Pozostawał we Lwowie do 1945. Po wojnie pracował krótko na UMCS w Lublinie i Akademii Górniczej w Krakowie. W 1946 przeniósł się na stałe do Wrocławia i objął stanowisko adiunkta w Obserwatorium Astronomicznym Uniw. Wrocławskiego. 10 XI 1950 uzyskał habilitację, a w 1951 został zastępcą profesora. 1 IX 1954 został mianowany profesorem nadzwyczajnym astronomii, a 1 I 1961 zwyczajnym. Od 1957 aż do przejścia na emeryturę w 1971 był dyrektorem Instytutu Astronomii Uniw. Wrocławskiego.

Początkowo działalność naukowa M. skupiała się głównie wokół gwiazd zmiennych zaćmieniowych. W obserwatorium na Łysinie zaobserwował w sumie 107 obiektów, co czyniło go najaktywniejszym obserwatorem spośród wszystkich przebywających tam pracowników. Wyniki opublikowane w „Acta Astronomica Supplementa” stanowiły podstawę jego pracy doktorskiej. Następnie we Lwowie kontynuował ten

temat badań, zajmując się statystyczną analizą obserwacji gwiazd zmiennych zaćmieniowych, a także ich obserwacjami fotograficznymi, które opublikował już we Wrocławiu. We Wrocławiu też powstała licznie cytowana praca *On the asymmetry of the light-curves of the eclipsing variables*, w której M. przeanalizował tzw. efekt peryastronu.

W latach 50. zmienił zainteresowania naukowe i zapoczątkował w Polsce badania heliofizyczne. Do badań Słońca nabył najpierw 13-cm. koronograf, a później większy, 53-cm., do filii w Białkowie. Dał początek systematycznym obserwacjom fotograficznym plam słonecznych, których wyniki publikował w „Acta Geophysica Polonica”. Zainicjował amatorskie obserwacje Słońca w Polsce, których wyniki, przesyłane do wrocławskiego obserwatorium z całej Polski, sam opracowywał i publikował. Pod jego kierownictwem rozpoczęte zostały we Wrocławiu pierwsze w Polsce obserwacje rozbłysków słonecznych i protuberancji. W 1961 zapoczątkował polsko-czechosłowackie konferencje heliofizyczne, do których z czasem dołączyli badacze z innych sąsiednich krajów i które przekształciły się w międzynarodowe forum współpracy heliofizyków z Europy Wschodniej.

M. brał udział w programie badań kosmicznych Interkosmos, zainicjowanym w 1967 w Moskwie, w ramach którego wrocławskie obserwatorium zbudowało instrumenty do badania Słońca w promieniowaniu rentgenowskim z pokładu rakiet geofizycznych. Pierwsze wyniki z wrocławskiego spektroheliografu rentgenowskiego uzyskano w 1970; stanowiły one rezultat pierwszych polskich eksperymentów kosmicznych. Pomiary rentgenowskiego zakresu promieniowania słonecznego stały się głównym nurtem badań wrocławskich heliofizyków.

M. był w 1919 współzałożycielem Koła Miłośników Astronomii, z którego w 1921 wyłoniło się Tow. Miłośników Astronomii, oraz jednym z pierwszych redaktorów „Uranii”. Napisał cztery książki, w tym głośną monografię *Słońce*, i wiele artykułów popularnonaukowych. Za popularyzację wiedzy o Wszechświecie został w 1985 uhonorowany Medalem im. Profesora Włodzimierza Zonna. W 1979 został honorowym

członkiem Polskiego Tow. Astronomicznego.

T. Jarzębowski: *Jan Mergentaler członkiem honorowym PTA*, „Postępy Astronomii”, t. XXVIII (1980), z. 2, s. 161–163; K. Rudnicki: *Z historii uniwersyteckiego obserwatorium astronomicznego we Lwowie*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1996, nr 2, s. 171–188; J. Jakimiec, A. Opolski: *Jan Mergentaler (1901–1995)*, „Przegląd Geofizyczny” 1997, z. 1, s. 77–80; U. Perkowska: *Corpus Academicorum Facultatis Philosophiae Universitatis Iagellonicae 1850–1945*, Kraków 2007; T. Jarzębowski, S. Brzostkiewicz, J.M. Kreiner: *Jan Mergentaler, 1901–1995*, [w:] *Sylwetki astronomów polskich XX w.*, red. A. Woszczyk, Toruń 2008, s. 148–157; J.M. Kreiner: *Górskie obserwatoria astronomiczne w przedwojennej Polsce (historia i stan współczesny)*, „Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności”, t. XII (2013), s. 17–31.

Magda Siuda-Bochenek

[Poprzedni](#)
[Następny](#)